

กาฬโรคระบาดในยุโรป

กาฬโรคระบาดในยุโรป (อังกฤษ: Black Death หรือ Black Plague หรือ Bubonic Plague) หมายถึงเหตุการณ์โรคระบาดที่ร้ายแรงที่สุด เหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ (กาฬโรค)

เริ่มต้นขึ้นในแถบตะวันตกเฉียงใต้ และตอนกลางของเอเชีย และแพร่กระจายเข้าไปที่ยุโรป มียอดผู้เสียชีวิตจากทั่วโลกมาแล้วประมาณ 75 ล้านคน และในจำนวนประมาณ 20 ล้านคนเกิดขึ้นที่แถบยุโรปเท่านั้น จากเหตุการณ์ กาฬโรคระบาดในยุโรปทำให้ชาวยุโรปเสียชีวิตไปร่วม 2/3 ของประชากรชาวยุโรปทั้งหมด

โรคเดียวกันนี้จะกลับมาระบาดที่ยุโรปในทุกยุคทุกสมัย และจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย นับตั้งแต่ปี 1700 มีความพยายามที่จะหยุดยั้งโรคระบาดนี้ในทุกทาง ไม่ว่าจะรุนแรงแค่ไหน และดูเหมือนว่าโรคนี้จะหายไปจากยุโรปราวช่วง ศตวรรษที่ 18

กาฬโรคระบาดในยุโรปส่งผลกระทบต่อประชากรชาวยุโรป และเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมของชาวยุโรปไปอย่างสิ้นเชิง มันยังจู่โจมไปถึงวิหาร โรมัน คาทอลิก ซึ่งเป็นศูนย์รวมของศาสนจักรในสมัยนั้น ส่งผลให้มีการล่าสังหารพวกชนกลุ่มน้อยไปทั่วทุกสารทิศ อย่างเช่นพวก ยิว มุสลิม ชาวต่างชาติ ขอทาน ผู้เป็นโรคเรื้อน ฯลฯ ส่งผลกระทบต่อตรงต่อทัศนคติของชาวยุโรปในยุคนั้น ว่าอย่างน้อยวันนี้ต้องเอาชีวิตให้รอดให้ได้

การแพร่ระบาดของโรคร้าย และปัจจัยเสริมความรุนแรง

กาฬโรค มีสาเหตุมาจากเชื้อแบคทีเรีย เยอซิเนีย แพลสติก (*Yersinia pestis*) ซึ่งแพร่ระบาดอยู่ในสัตว์จำพวกหนู (*Rodent*) ในแถบตอนกลางของเอเชีย แต่ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่าเป็นที่ใด ที่เริ่มมีการระบาดร้ายแรงในช่วงศตวรรษที่ 14 ทฤษฎีหนึ่งที่น่าเชื่อถือ กล่าวไว้ว่า ในทุ่งกว้างแถบเอเชีย ประมาณช่วงตอนบนของประเทศจีน จากที่นั่นเดินทางมาจากทั้งทางทิศตะวันออก และทางทิศตะวันตกทาง ไปตามเส้นทางสายไหม (*Silk Road*) ซึ่งพวกกองทัพและพ่อค้ามองโกล สามารถใช้เส้นทางการค้านี้ได้ฟรี จากบารมีของราชอาณาจักรมองโกล (*Mongol Empire*) ภายใต้สนธิสัญญาแพก มองโกลลิกา (*Pax Mongolica*) ที่จะรับรองความปลอดภัย ซึ่งมีคำเปรียบเปรยไว้ว่า "แม้หญิงใดเดินเปลือยกายผ่านเส้นทางนี้ก็จะปลอดภัย แม้ชายใดถือทองคำ ใส่กระจาดทูนไว้บนหัวก็จะไม่ถูกปล้น"

ภาพวาดเดอะแบล็กเดธ ในคัมภีร์ Toggenburg Bible (1411)

ภาพวาดนักบุญ ที่เขียนขึ้นผู้ป่วย จากเหตุการณ์ เดอะแบล็กเดธ ในขณะที่ไม่มีหมอคนไหน ขอมมาช่วยรักษาหรือเยียวยาให้

มีรายงานการพบครั้งแรกที่ยุโรป ความว่า

"ที่เมืองศูนย์กลางการค้า *เฟอดอสียา (Feodosiya)* ในประเทศ *คริเมีย (Crimea)* ในปี 1347 ภายหลังจากการโอบล้อมโจมตี ของกองทัพมองโกล ภายใต้อำนาจของ *จานิ เบ็ก (Jani Beg)* ทางฝ่ายกองทัพมองโกลต้องเผชิญกับกาฬโรค พวกเขาจึงได้ใช้ยุทธวิธี **ยิงศพที่ติดเชื้อกาฬโรค** เป็นกระสุนปืนใหญ่ข้ามกำแพงเมืองไป เพื่อให้โรคระบาดแพร่กระจายเข้าไปยังชาวเมืองที่อยู่ในตัวเมือง พวกเขาพ่อค้าชาว *จีนัว (Republic of Genoa)* ต่างพากันหลบหนี และได้นำเอากาฬโรคไปด้วย ผ่านทางเรือเดินสมุทร ไปที่ซิซิลี และตอนใต้ของยุโรป ซึ่งเป็นที่ๆ พบการแพร่ระบาด"

ไม่ว่าสันนิษฐานนี้จะถูกต้องหรือไม่ แต่เป็นที่แน่ชัดแล้วว่า เหตุการณ์ก่อนหน้านั้นหลายอย่าง อย่างเช่น สงครามความอดอยาก สภาพอากาศที่เลวร้ายมีส่วนช่วยให้เหตุการณ์ **เดอะ แบล็กเดธ** ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ซึ่งกรณีเช่นนี้ คล้ายกับสงครามที่เกิดขึ้นที่ประเทศจีน ระหว่างกองทัพของจีน กับกองทัพมองโกลที่มารุกราน ในช่วงปี 1205-1353 สงครามนี้ขัดขวางการทำเกษตรกรรมและการค้าขาย ทำให้เกิดภาวะอดอยากไปทั่วทุกสารทิศ และยังมีเหตุการณ์ **ลิตเติ้ล ไอซ์ เอจ (Little Ice Age)** ที่กล่าวถึงสภาพอากาศที่เลวร้ายอย่างมาก ในช่วงต้นถึงช่วงกลางของศตวรรษที่ 14 ซึ่งส่งผลกระทบต่อไปทั่วโลก

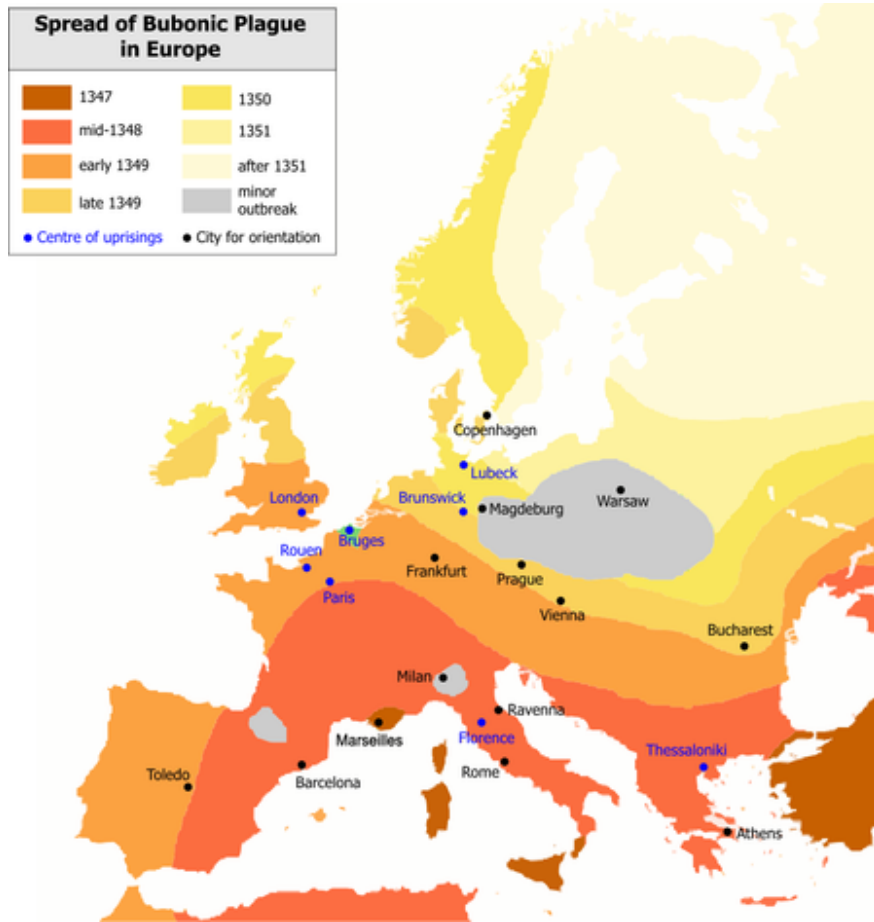
ในช่วงปี 1205-1322 เกิดวิกฤตการณ์ขาดแคลนอาหารไปทั่วทั้งยุโรปตอนบน (**Great Famine of 1315-1317**) ซึ่งทำให้ไม่มีอาหารเพียงพอจะยังชีพ และราคาอาหารที่สูงมากจนเกินกว่าจะรับได้ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวยุโรปมาร่วม 100 ปี ก่อนที่จะมีการแพร่ระบาดของกาฬโรค ข้าวสาลี ข้าวโอ๊ต หญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์ และสินค้าจากปศุสัตว์ล้วนแล้วแต่ขาดแคลนทั้งสิ้น ภาวะเช่นนี้ ส่งผลกระทบต่อความหิวโหย และขาดสารอาหาร ซึ่งส่งผลกระทบต่อไปยังสุขภาพร่างกาย และภูมิคุ้มกันของมนุษย์ที่ด้อยประสิทธิภาพลง เศรษฐกิจของยุโรป ตกอยู่ในวงจรอุบาทของความหิวโหยเป็นเวลานาน แม้โรคภัยธรรมชาติยังส่งผลกระทบ ต่อชนชั้นผู้ใช้แรงงาน ทำให้อ่อนแอลง กำลังการผลิตลดลง ทำให้การส่งออกมีปัญหา ส่งผลให้ราคาสินค้ายิ่งถีบตัวสูงขึ้น

ไข้ไทฟอยด์ที่มาจากน้ำที่ไม่สะอาดระบาดมาก่อน (**Typhoid fever**) ทำให้ชนพื้นเมืองนับพันล้มตายลง บางครั้งโรคแอนแทรกซ์ (**Anthrax**) ก็โจมตีสัตว์เลี้ยงในยุโรป โดยโรคแอนแทรกซ์นี้จะมุ่งเป้าโจมตีไปที่แกะ และพวกปศุสัตว์ ทำให้ปริมาณอาหาร และรายได้ของเกษตรกรยิ่งลดลง ส่งผลให้เศรษฐกิจถดถอย และส่งผลกระทบในวงกว้างไปทั่วทั้งยุโรป เพราะว่าเมื่อแกะจำนวนมากล้มตายลง ประเทศที่ส่งออกผลิตภัณฑ์สิ่งทอ และแปรรูปจากขนแกะอย่างอังกฤษก็ต้องล้มตามไปด้วย ภาวะว่างงานของแรงงาน ยิ่งไปเพิ่มอาชญากรรมและความยากจน ให้เป็นปัจจัยเสริม ความรุนแรงของเหตุการณ์ **เดอะ แบล็กเดธ** อีกด้วย

การแพร่ระบาดในเอเชีย

จากประวัติศาสตร์ การแพร่ระบาดเริ่มต้นขึ้นที่ประเทศจีนในช่วงปี 1330 กาฬโรคเริ่มระบาดในแถบ *หูเป่ย์ (Hubei)* ในปี 1334 และเกิดการแพร่ระบาดอย่างหนักในระหว่างปี 1353-1354 จากบันทึกเก่าแก่ของจีน บันทึกไว้ว่า การแพร่ระบาดได้กระจายไปใน 8 พื้นที่ของจีน ได้แก่ *หูเป่ย์ (Hubei)* *เจียงซี (Jiangxi)* *ซานซี (Shanxi)* *หูหนาน (Hunan)* *กว่างตง (Guangdong)* *กว่างซี (Guangxi)* *เหอหนาน (Henan)* และ *ซุยชวน (Suiyuan)* เพียงแต่ว่าข้อมูลนี้ได้มาจากผู้ที่รอดชีวิตจากยุคนั้น และยังไม่มีการศึกษาเพิ่มเติมในเบื้องต้น ซึ่งคาดว่ากองคาราวานพ่อค้าชาวมองโกล จะเป็นผู้นำเอากาฬโรคที่ระบาดที่เอเชียตอนกลาง มายังยุโรป

การแพร่ระบาดในยุโรป

แผนที่การแพร่ระบาดของกาฬโรคในแถบยุโรป

ในเดือนตุลาคม ปี 1347 กองเรือสินค้าที่อพยพมาจากเมือง *คาฟฟา (Caffa)* มาที่ท่าเรือ *เมซซينا (Messina)* ประเทศอิตาลี ในเวลาที่เรือเทียบท่า ลูกเรือทุกคนติดเชื้อหรือเสียชีวิตแล้ว จึงสันนิษฐานได้ว่า เรือได้นำเอาหนูติดเชื้อที่เป็นพาหะนำโรคมายัง เรือบางลำยังไม่เทียบท่า แต่กลายเป็นเรือร้างลอยลำอยู่กลางน้ำ เพราะที่ทุกคนเสียชีวิตหมด พวกโจรสลัดที่เข้าไปปล้นเรือ ก็ได้ช่วยให้กาฬโรคแพร่ระบาดอีกทางหนึ่ง การระบาดได้กระจายจาก *จีโนวา (Genoa)* และ *เวนิซ (Venice)* ในช่วงปี 1347-1348

จากประเทศอิตาลี แพร่ระบาดไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ข้ามยุโรป จูโจมฝรั่งเศส สเปน โปรตุเกส และอังกฤษ ในเดือนพฤษภาคมปี 1348 หลังจากนั้น ก็แพร่ไปกระจายไปทาง ทิศตะวันออกไปยังประเทศเยอรมนี และแถบสแกนดิเนเวีย (*Scandinavia*) ในช่วงปี 1348-1350 มีการพบการระบาด ที่นอร์เวย์ในปี 1349 และในที่สุดก็ระบาดลูกกลมไปยังแถบตะวันตกเฉียงเหนือ ของรัสเซียในปี 1351 แต่อย่างไรก็ตามการระบาดก็ได้แพร่กระจายไปทั่ว ไม่ว่าจะที่ยุโรป ไบแลนค์ เบลเยียม หรือแม้กระทั่งเนเธอร์แลนด์

การแพร่ระบาดในตะวันออกกลาง

กาฬโรคแพร่กระจายไปในหลายประเทศ ในแถบตะวันออกกลาง ส่งผลให้เกิดการลดจำนวนลงของประชากรอย่าง ชิงชืด และเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคมไปตลอดนับจากนั้น โดยการแพร่ระบาดมาจากทาง ตอนใต้ของ รัสเซีย ในฤดูใบไม้ร่วงปี 1347 การแพร่ระบาดได้เข้าไปถึงเมือง *อเล็กซานเดรีย (Alexandria)* ประเทศอียิปต์ บางที อาจผ่านทางเมืองท่า จากการค้าขายกับ *คอนสแตนติโนเปิล* และเมืองท่าแถบทะเลดำ (*Black Sea*) ในช่วงปี 1348 การ ระบาดได้ลุกลามไปทางตะวันออกถึง *กาซา (Gaza)* และไปทางเหนือ ตลอดชายฝั่งทางตะวันออกของ *เลบานอน (Lebanon)* *ซีเรีย (Syria)* *ปาเลสไตน์ (Palestine)* รวมไปถึง *แอสเคลลอน (Ashkelon)* *อาซ (Acre, Israel)* *เยรูซาเล็ม (Jerusalem)* *ซิดอน (Sidon)* *ดามัสกัส (Damascus)* *ฮอมส์ (Homs)* *อเลปโป (Aleppo)* และในปี 1348-1349 โรคระบาดก็เข้าไปถึง *แอนท็อกซ์ (Antioch)* ซึ่งชาวเมืองได้พากันอพยพหนี ไปทางทิศเหนือ และส่วนมากจะเสียชีวิตระหว่างการเดินทาง

นคร *เมกกะ (Mecca)* กลายเป็นแหล่งแพร่ระบาดในปี 1349 ซึ่งในปีเดียวกันนี้เอง จากบันทึกได้แสดงให้เห็น ถึง เมือง *โมซูล (Mosul)* ที่ตกอยู่ภายใต้ภาวะโรคระบาดร้ายแรง และนครแบกแดดต้องพบกับการแพร่ระบาดรอบสองในปี 1351 เยเมนก็ประสบปัญหาเดียวกัน อันเนื่องมาจากกษัตริย์ มูจาฮิด ของเยเมน (*Yemen*) ถูกจองจำที่กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ โดยคณะผู้ติดตามของกษัตริย์ มูจาฮิด ได้ติดเชื้อกาฬโรคจากประเทศอียิปต์ และอาจทำให้เกิดการแพร่ระบาดไปยังที่ อื่นๆ

ความเสียหายในยุโรป

มีการประมาณผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ *เดอะแบล็กเดธ* ที่เป็นชาวยุโรปอย่างน้อย 1/4 ถึง 2/3 ของประชากรชาวยุโรปทั้งหมด ในระหว่างช่วงปี 1348-1350 หมู่บ้านเล็กๆ ตามชนบทมีประชากรลดลง ผู้รอดชีวิตส่วนมากจะพากันอพยพ เข้าตัวเมืองที่ใหญ่กว่า แล้วทิ้งหมู่บ้านไป จนเป็นหมู่บ้านร้าง *เดอะแบล็กเดธ* จู่โจมไปถึงวัฒนธรรมอย่างรุนแรง หมู่บ้านที่เคยมี คนอาศัยอยู่มากได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง หมู่บ้านเล็กๆ ที่มีคนอาศัยอยู่เบาบางและโดดเดี่ยว อย่างโปแลนด์ (*Poland*) กับลิทัวเนีย (*Lithuania*) ได้รับผลกระทบเพียงเล็กน้อย ส่วนพื้นที่อื่นอย่าง ฮังการี (*Hungary*) เบลเยียม เขาอาณาจักรดยุคแห่งบราบองต์ ไฮย์เนาว์ (*County of Hainaut*) ลิมเบิร์ก (*Limbourg*) ซานติเอโก ดิ คอมโพสเตลา (*Santiago de Compostela*) กลับไม่ได้รับผลกระทบโดยไม่ทราบสาเหตุ นักประวัติศาสตร์ได้พยายามหาเหตุผลมา อธิบายไว้ว่า มีกลุ่มผู้ช่วยป้องกันการแพร่ระบาดของกาฬโรคได้

อย่างไรก็ตามพื้นที่เหล่านี้ก็ถูกเล่นงาน ในการแพร่ระบาดใหญ่รอบที่ 2 ในปี 1360-1363 ซึ่งเริ่มมีกลุ่มที่มีความรู้ ความสามารถ ในการป้องกันและยับยั้งการแพร่ระบาด ของกาฬโรคขึ้นมาหลายกลุ่มแล้ว ส่วนพื้นที่อื่นที่เป็นที่อพยพหนีกาฬโรคจะเป็น เขตพื้นที่ภูเขาโดดเดี่ยว เพราะว่าเขตตัวเมืองที่มีขนาดใหญ่ มีความหนาแน่นของประชากรสูง จะมีความเสี่ยงในการ แพร่กระจายของเชื้อกาฬโรคได้ง่ายกว่า โดยเฉพาะเมืองในเขตที่สกปรก เต็มไปด้วยแมลงปรสิตอย่าง เห็บ หมัด หนู รวมไปถึงสภาพความอดอยากและ ไม่มีสุขอนามัยที่ดีพอ

ในประเทศอิตาลี เมือง *ฟลอเรนซ์ (Florence)* ในช่วงปี 1338 มีประชากรอยู่ประมาณ 110000-120000 คน ถูกกาฬโรคเล่นงานจนเหลือประชากรเพียง 50000 คนในปี 1351 ที่ *ฮัมบูร์ก (Hamburg)* กับ *เบรเมน (Bremen)* ประชากรเสียชีวิตจากกาฬโรคไปราวๆ 60%-70% ของประชากรทั้งหมด ในพื้นที่อื่นๆ บางพื้นที่

ประชากร 2/3 ตายเรียบ ที่อังกฤษมีผู้เสียชีวิตจากกาฬโรคราว 70% ซึ่งทำให้ประชากรลดลงจาก 7 ล้านคน เหลือเพียง 2 ล้านคนในปี 1400

กาฬโรคมีผลต่อประชากรทุกระดับชั้นโดยไม่ไว้หน้า ไม่ว่าจะเป็นคนระดับล่างที่อยู่ในที่สกปรก หรือชนชั้นสูง พระเจ้าอัลฟองโซที่ 11 แห่งกัสติล (*Alfonso XI of Castile*) เป็นกษัตริย์คนเดียวที่เสียชีวิตจากกาฬโรค ปีเตอร์ ออฟ อาราگون (*Peter IV of Aragon*) สูญเสียภรรยา ลูกสาว และหลานสาวใน 6 เดือน จักรพรรดิไบเซนไทน์ สูญเสียลูกชาย ในขณะที่อยู่ในราชอาณาจักรฝรั่งเศส (*Ancien Régime in France*) โจน ออฟ นาวาร์ (*Joan II of Navarre*) ก็เป็นหนึ่งในผู้มีชื่อเสียง ที่เสียชีวิตจากกาฬโรคเช่นกัน

ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และสังคม

รัฐบาลของยุโรปไม่มีนโยบายที่แน่ชัด ในการรับมือกับปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อกาฬโรค เพราะไม่มีใครรู้สาเหตุของการแพร่ระบาด พวกผู้มีอำนาจปกครองส่วนใหญ่ จึงใช้วิธีห้ามการส่งออกสินค้าอุปโภคบริโภค กวาดล้างตลาดมืด ควบคุมราคาสินค้า และการหาปลาบริเวณกว้างแบบผิดกฎหมาย ความพยายามต่างๆ นานานี้ส่งผลกระทบไปถึงประเทศที่เป็นหมู่เกาะ อย่างเช่น อังกฤษไม่สามารถนำเข้าธัญพืชจากฝรั่งเศสได้ เพราะฝรั่งเศสระงับการส่งออก อีกทั้งยังผู้ผลิตส่วนมากไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้เต็มที่ เพราะว่าขาดแคลนแรงงาน ซึ่งร้ายผลผลิตที่เตรียมส่งออกแต่ถูกระงับ ก็ถูกปล้นสะดมโดยพวกโจรสลัด และหวั่นไหวที่จะเอาไปขายต่อในตลาดมืด ในขณะที่เดียวกัน ประเทศที่ค่อนข้างใหญ่อย่างอังกฤษ และสกอตแลนด์ก็ตกอยู่ในช่วงภาวะสงคราม และต้องใช้งบประมาณจำนวนมากไปกับการรับมือ ปัญหาสินค้าราคาสูง

ภาพวาดสงครามร้อยปี

ในปี 1337 อังกฤษและฝรั่งเศสอยู่ในช่วงสงครามที่รู้จักกันในชื่อ สงครามร้อยปี จากงบประมาณที่ร่อยหรอ ผู้คนล้มตายจำนวนมาก บ้านเมืองถูกทำลายจากภาวะสงคราม ความอดอยากหิวโหย โรคระบาด และเศรษฐกิจถดถอย ทำให้ภาวะช่วงกลางของศตวรรษที่ 14 นี้ของยุโรป เหมือนตกอยู่ในฝันร้าย

กาฬโรคไม่เพียงแต่ทำให้ประชากรล้มตายราวไปไม่รู้จบ จนกระทั่งจำนวนประชากรโดยเฉลี่ย ลดลงเท่านั้น แต่มันยังส่งผลกระทบต่อโครงสร้างเศรษฐกิจที่ผิดคาดอีกด้วย นักประวัติศาสตร์-เศรษฐศาสตร์ เฟอร์นันด์ บรูดेल (*Fernand Braudel*) ได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์ เดอะ แบล็กเดธ ไว้ที่น่าสนใจว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ระหว่างภายหลังศตวรรษที่ 14 กับช่วงศตวรรษที่ 15 ศาสนจักรเสื่อมอำนาจลง ผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคมเปลี่ยนจากพวกศาสนจักรเป็นสามัญชน และทำให้เกิดการประท้วงของชนชั้นสามัญไปทั่วทั้งยุโรป

ยุโรปก่อนหน้านี้เคยประสบปัญหาภาวะประชากรล้นเมือง มีความเห็นว่าจากเหตุการณ์ *เดอะ แบล็กเดิธ* ทำให้ประชากรลดลงราว 30%-50% ส่งผลให้ค่าจ้างแรงงานสูงขึ้น มีที่ดินและอาหารเพียงพอจัดสรรให้ชนชั้นสามัญ **แต่**ว่าความเห็นนี้ยังเป็นประเด็นที่ต้องถกเถียงกันอยู่ เพราะประชากรชาวยุโรป เริ่มลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 1420 จนกระทั่งเริ่มเพิ่มขึ้นอีกทีในปี 1470 ดังนั้นเหตุการณ์ *เดอะ แบล็กเดิธ* จึงยังไม่มีเหตุผลสนับสนุนที่มีน้ำหนักพอ กับประเด็นที่ว่ามีส่วนช่วยให้เศรษฐกิจพัฒนาขึ้นหรือไม่

การสูญเสียประชากรอย่างมาก ทำให้เกิดการแข่งขันแย่งชิงแรงงานระหว่างเจ้าของที่ดิน (*landlords*) โดยการเพิ่มค่าแรง และสวัสดิการแรงงานเพื่อดึงดูดใจแรงงานที่มีอยู่อย่างจำกัด จากภาวะขาดแคลนแรงงานนี้เอง ทำให้ชนชั้นสามัญมีโอกาสเรียกร้องสิทธิที่มากขึ้น และเป็นเวลากว่า 120 ปี ประชากรชาวยุโรปจึงจะเริ่มเพิ่มขึ้นอีกครั้ง

(แหล่งข้อมูล วิกีพีเดีย)